

Annona Nova VIII.

A Kerényi Károly Szakkollégium évkönyve

Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar
Kerényi Károly Szakkollégium
Pécs, 2016

Szakmai lektorok:

Bánkúti Gábor, Barabás Gábor, Csibi Norbert, Fedeles Tamás,
Járai Róbert, Kisantal Tamás, Rónaky Eszter, Szendi Zoltán
Weiss János

A kiadvány a *Nemzeti Tehetség Program* támogatásával jelent meg.
NTP-SZKOLL – 15-0041

Kiadó: Kerényi Károly Szakkollégium
Felelős kiadó: Bagi Zsolt

Szerkesztők:

Lisa Obermeier, Máté Zsolt, Rétfalvi P. Zsófia, Szanyi-Nagy Judit,
Vilmos Eszter, Vörös Eszter

Borítóterv:

Szanyi-Nagy Judit

Nyomdai előkészítés és kivitelezés:

Virágmandula Kft.

ISSN: 2061-4926

© A szerzők, 2016

© A szerkesztők, 2016

Minden jog fenntartva.

Tartalomjegyzék

András Csaba: Előszó	7
Kocsis Árpád: „Ez a törvény?” – Velencei vizeken ne kalmárkodj	11
Fetzer Beáta: Die Verkörperung der Angst – Die literarisch-anthropologische Erscheinung der Angst in Fräulein Else und Spiel im Morgengrauen von Arthur Schnitzler	23
Zsupos Norbert: Elmélet és gyakorlat Gilles Deleuze filozófiájában – Michael Hardt Deleuze-értelmezéséről	37
Bodrogai Dóra: A két főszereplő közötti kapcsolat dinamikája Szabó Magda Az ajtó című regényében és ennek filmadaptációjában	49
Vilmos Eszter: Emma és az okos szüzek – Két versfordítás-elemzés	65
Kovács Péter: Polémiák a Liliomos Herceg körül – A Szent Imre-legendahistoriográfiájának áttekintése	85
Ignác Ágoston: Megjegyzések a 14. századi krónikaszerkesztményhez – Historiográfiai áttekintés egy jelenleg zajló kutatáshoz	99
Sipos Balázs: A Kodály Zoltán úti lakótelep építése 1967-től 1985-ig	111
Sipos Balázs: A pécsi Nagyárpádi városrész (Árpádváros) építéstörténete 1974–1990 között	125
Endródi Edina: A bélyegtörvény történeti áttekintése a bostoni újságok tükrében	145
A Kerényi Károly Szakkollégium tagjai a 2015/2016-os tanévben	161
A Kerényi Károly Szakkollégium mentorai a 2015/2016-os tanévben	162
A Kerényi Károly Szakkollégium év végi konferenciájának plakátja	163

Kocsis Árpád, a PTE Irodalomtudományi Doktori Iskolájának hallgatója. Fő érdeklődési területei a kisebbségi irodalom, az eszmetörténet és a politikai gazdaságtan. A Kerényi Károly Szakkollégium tagja, majd mentora; máskülönben filozófus, elmondása szerint bányász – szokása szavakat pakolni csillékre. Született a Vajdaságban, Jugoszláviában, 88-ban.

KOCSIS ÁRPÁD

„Ez a törvény?”

Velencei vizeken ne kalmárkodj

„A zsidóságban megy végbe a szakadás
a Nyugat és a Kelet között, itt száll magába a szellem,
ragadjameg magát mélységében,
ahol az igaznak elvont, szellemi alapjait nyeri.”
(HEGEL: *Előadások a világtörténet filozófiájáról*)¹

„Egy valóságosan a feje tetejére állt világban
az igaz a hamisság mozzanata.”
(DEBORD: *A spektákulum társadalma*)²

„Amikor a messiási kor eljöttét jelző sófár megszólal,
a változásnak szemmel láthatónak kell lennie.
A jeruzsálemi rabbinak, amint a sófárt meghallva kitekint ablakából
a piactérre,
meg kell győződnie arról, hogy a világ megújult.
Ha másként van, csalódottan tér vissza a munkájához.

¹ HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich: *Vallásfilozófiai előadások*, Atlantisz Kiadó, Bp., 2000, 79.

² DEBORD, Guy: *A spektákulum társadalma* (ford. Erhardt Miklós).

<http://www.c3.hu/~ligal/spekt%20tars%20liget%2011%20print.pdf> (letöltve: 2016. 01. 20.)

A szellemi észlelés és az érzéki észlelés közötti rangbeli különbségnek meg kell változnia.

A kritikai gondolkodás bírálja a theoreint mint elvont látást,
a napnyugati gondolkodásnak ezt az évezredes ideálját,
és azt kívánja, hogy a világ láthatóan más legyen.”
(LOSONCZ Márk: *Vakító gépezetek*)³

„A huszadik századi zsidóság vallása nem a judaizmus volt,
hanem a szocializmus.”
(TAMÁS Gáspár Miklós: *Már megint magyarzsidómagyar*)⁴

„A győztesnek pedig, bárkik és bármikor győztek,
mindig az éppenhatalmon levők az örökösei.”
(BENJAMIN: A történelem fogalmáról)⁵

„Önmagunkat kell emancipálnunk,
mielőtt másokat emancipálhatunk.”
(MARX: *A zsidókérdéshez*)⁶

Az itt következőkben Shakespeare egyik legvitatottabb drámájáról esik szó. Legfőként jog és Törvény különvadását vizsgálom. Látni fogjuk, hogy a közösség konstruálta és a természeti jog miként kerül összetűzésbe, hogy milyen szerepben tetszelegnek, és hogy miként nyilatkozik meg mindkettő a dráma szereplői által.

3 LOSONCZ Márk: Az eljövendő Egyetemes, in: *Vakító gépezetek*, Forum Könyvkiadó, 2013, 40.

4 TAMÁS Gáspár Miklós: *Már megint magyarzsidómagyar*, Dinamo blog. http://dinamo.blog.hu/2014/05/07/mar_megint_magyarzsidomagyar (letöltve: 2016. 01. 31.)

5 BENJAMIN, Walter: *Angelus Novus*, Magyar Helikon, Bp., 1980, 964.

6 MARX, Karl: *A zsidókérdéshez*, MEM 1., 350–351.

Első felvonás: Egyszer mint tragédia

A velencei kalmárban többféle összeütközés jelenik meg, ezért érezhetjük úgy, hogy nem is egy drámával van dolgunk. Az összeütközések más és más természetűek, s mivel a feloldódásuk sem egyszerre történik, illetve nem is mindegyik feszültség oldódik fel, a dráma kohéziós ereje csekélynek látszik.

Először is: alapvető feszültség mutatkozik abban, hogy a negyedik felvonás második színéig tragédiaként tűnik fel a dráma, míg azt követően komédiaként jelenik meg.

Feledkezzünk el egy pillanatig a negyedik felvonás második színéről és az ötödik felvonásról. Arisztotelész *Poétikája* nyomán határozzuk meg⁷ a tragédiát oly módon, hogy míg a komédia hitványabbakat, a tragédia pedig jobbakat akar utánozni kortársainknál. Ilyen módon Antonio lesz a tragédia hőse, aki baráti önfeláldozásból egy font hús ellenében kezességet vállal Shylock hitelére. Antonio majdnem elbukik Shylockkal szemben.

Shylock olyan gonoszként jelenik meg, aki ellen dacolni (és győzni felette) tragikus tett. Shylock azonban nem ókori figura, nem Kreon, aki az istenek kegyelméből lett királlyá, a földi hatalom legjelesebb képviselőjévé. Shylock polgári alak, aki a polgári törvényekre és jogokra hivatkozik, amikor a szerződést Antonión számon kéri. Antonio és társai számára azonban összeférhetetlen Shylock alakja és a polgári jog. Shylock ugyanis természettől eredően zsidó. A polgári jog pedig közösségi tett. A zsidó azonban Antonio és társai szemében nem tartozik a közösséghez, a városállamhoz. Antonio ellenfele így a jog lesz, amely arra kötelezi, hogy a törvény előtt védje igazát Shylockkal szemben.

Antonio a következőkkel nyugtatja barátját, Bassaniót, amikor a törvény előtt Shylockkal vitázik: „Gondold meg, hogy a zsidóval vitázol: / Olyan ez, mintha a partra kiállnál / S a hullámverést csillapultni kérnéd, / Vagy vitázhatnál a farkassal is, / Miért bégettet bárá-

7 ARISZTOTELÉSZ: *Poétika* (ford. Sarkady János), Lazi Kiadó, 2004, 8.

nyért juhot...”⁸ A következőkben „a zsidó” még „bérci fenyőként” és más természeti alakként és jelenséggént is megjelenik.

A zsidónak nincs szíve.

Antoniónak természetesen van: éppen most készült Shylock egy fontot eltávolítani a tájékaról. Barátjának, Bassaniónak szintúgy nem üres a keble, attól függetlenül, hogy barátjáért vagy Portiáért dobog is szíve. Gratiano ugyancsak gyengéd érzelmeket táplál Portia komornája, Nerissa iránt, Lorenzo pedig Shylock lányának, Jessicának a szerelmese.

Második szín: Halál hitelbe

A velencei korai polgárság nem pusztán idegenfélő.⁹ A zsidó nem idegenként jelenik meg számukra. Mellettük él Velencében, ismerik, ügyleteket bonyolítanak vele, kereskednek a zsidókkal. Shylock versenytársként léphet fel, amikor hitelezőként jelenik meg. Gyűlöli is Antoniót, amikor kamat nélkül hitelez, számára így csak a veszélyesebb ügyletek maradnak, vélhetőleg olyanokkal, akik Antonio és társai számára nem tudtak kezest felmutatni. Shylock a vádak szerint ezektől az emberektől szed uzsorakamatot.

Gratiano egyenesen így kiált föl: „Hogy élsz, az csak törvényeink hibája.”¹⁰

Ahhoz, hogy Shylock – ha ímmel-ámmal is, de – mégis a jog élvezőjévé válhatott, sajátos utat kellett bejárnia. A velencei zsidóság idegenből mindenekelőtt kisebbségivé vált. Hosszabban idézem Losoncz Márkot: „[a] kapitalizmus története és a kisebbségi lét is elválaszthatatlanul összetartoznak. A tőke »özönvíz előtti« formái, az uzsoratóke és a kereskedőtőke alakváltozatai jelentős mértékben

8 SHAKESPEARE, William: *A velencei kalmár* (ford. Vas István), Európa Könyvkiadó, (é. n.), 101.

9 A görög xenophobia szó phobos tagja „félelmet” jelent. Viszolygás és gyűlölet közt nagy a különbség. A görögök túlnyomó részben a nem-görögöket tekintették idegennek, barbárnak. A barbárokat nem gyűlölni kellett, félni tőlük azonban indokolt volt.

10 SHAKESPEARE, William: *A velencei kalmár*, i. m., 104.

kötődtek az etnikailag allogén, folyton az élősködés vádjába keveredő csoportokhoz, s a feudális-félfeudális társadalmak intermundiában meghúzódó idegenek is meghatározó szerepet töltek be az ipari tőke, a termelő pénzvagyron uralkodóvá válásában is. Ebben az értelemben beszélhetett Max Weber és Abraham Léon páriakapitalizmusról: hiszen a »nemzetközi, osztályközi és felekezeti tőke« természetének funkcionálisan megfeleltek a naturálgazdaságok kötöttségeitől mentes kisebbségek. Nem kevésbé lényeges, hogy amiképpen korábban a kommerciális csere a közösségek határain zajlott, úgy a korai industrializáció is a peremvidékeken és a határvidékeken (Németalföld, Katalónia...) tört utat magának a legerőteljesebben. Közismert a németek és a zsidók szerepe a kelet-európai kapitalizmus bevezetésében. Ám miként a tőkének – a szabályozás, a protekcionizmus politikái, a «hazai vállalkozók» ellenére – végső soron nincs hazája, úgy szükségszerű aspektusa, a változó tőke megtestesítői is Heimatlos népség, szinte a tőke önértékesítő törvényeinek engedelmeskedő apatrides: az eredeti szociokulturális környezetükből kiűzöttek vagy azt elhagyva, a közjavaktól elválasztva proletariátussá lett néptömegek is »megszabadultak« a kasztosrendi viszonyok korlátaitól. Másrészt a röghöz nem vagy kevésbé kötődő, a személyes-közvetlen politikai kényszer akadályai által nem vagy kevésbé terhelt, az izolált paraszti közösségektől viszonylag független, azoktól elrugaszkodni képes idegenek számára fájdalommentesebb volt a fennállót bomlasztó tendenciákhoz való igazodás. A hűbéri társadalom nyomainak az eltűnése, a modernizáció impulzusai közepette lettek a kisebbségek az urbanizálódott munkásság mozgalmainak letéteményesei...¹¹

A drámairodalomban az elsők közt válik az emberi viszonyok és a dráma fő mozgatóerejéül a pénz. Shylock és Antonio ellenérzéseit a pénz szüli. Antonio megengedheti magának, hogy kamat nélkül hitelezzen. Vagyona, a Velencei Köztársaság és személye hitele biztosítja számára a megtérülést. Shylock minderre nem számíthat:

11 LOSONCZ Márk: *A kisebbségek forradalma*, in: *Vakító gépezetek*, Forum Könyvkiadó, 2013, 173. Ugyanitt a zsidó identitásról: bővebben: *A felirat és az eljövendő Egyetemes*, 7–50.

Velence (akárcsak Shakespeare ideje alatt London) bármikor kitilt-hatja a zsidóságot, vagyona szerény, a város kereskedelmi csomópontján, a Rialtón pedig leköpködik. A dráma előrehaladtával a kölcsönpénz új formát vesz fel: kamatként egy font húsban realizálódik. De hasonlóan a pénz lép be helyettesítőül Shylock és lánya, Jessica kapcsolatába is. Shylock csak másodsorban sajnálja eltűnését: az ékszerek, melyeket Jessica magával vitt, nagyobb fájdalmat okoznak neki. Bassaniónak kockára kell tennie kölcsönkapott pénzt, hogy elnyerhesse Portia kezét. Nem azt a ládikát választja a próba során, amely aranyat és ezüstöt ígér, hanem amelyen az áll, hogy „Engem választ, aki mindent kockára tesz”. A negyedik felvonás első színében a jegygyűrűk a hűség jelét elvesztve a fizetség, azaz ugyancsak a pénz formáját veszik fel. Antonio és Bassanio ezekkel fizetnek a jogtudósoknak és az írnoknak hálájuk jeleként. Ha a pénz valóban áruformába megy át, a drámában az áru a személyek közti kapcsolat lesz, ez pedig úgy realizálódik, hogy újratermeli a Velencei Köztársaság korai polgári társadalmát. Bassanio elnyeri Portia kezét, Antonio és Bassanio szerelmes barátsága megmaradhat, Shylock vagyonának fele az államra, a másik fele pedig Antonión keresztül Lorenzót illeti, aki elszöktette Shylock lányát. Az ötödik felvonásra az ilyen értelmezés szerint amiatt van szükség, hogy az áru ismét pénzformát vehessen fel. Bassanio vagyonhoz jut, Antonio hajói gazdagabban térnek vissza, mint valaha, Lorenzo pedig hozzájut Shylock végrendeletéhez.

Második felvonás: Egy font jog

A velencei kalmárt eddig tragédiaként olvastuk, és tragikus hősként Antoniót állítottuk, aki névlegesen Shylock szívtelensége ellen küzdött, ténylegesen azonban a velencei joggal került ellentétbe. Azonban a tragédia hőse Shylock is lehet. Shylock lesz az, aki a zsidókra is kiterjesztett jogra hivatkozva követeli Antonio szíve környékéről

az egy font húst. „Én jögomra várok itt” – mondja Shylock¹². Dacol a nézettel, miszerint ő csak egy megtúrt Más, akire ugyan vonatkozik a jog, de természetellenes, hogy éljen is vele. Shylock nem hajlandó elismerni azt, ami a jog mögött húzódik, s amire Antonio és társai célzást is tesznek. A dráma második összeütközése, amely már a komédia–tragédia ellentétpár felállításánál is felmerült, a jog és Törvény ellenpárra épül.

Bibó István a zsidóságról és az antiszemitizmusról szóló nézetek számbavételekor a szellemtörténeti, lélektani és az általánosító elvek mellett a materialista nézetekről is beszél.¹³ Így fogalmaz: „A történeti materializmus szerint viszont az antiszemitizmus okai éppen nem ideológiaiak, hanem gazdaságiak és társadalmiak: az emancipáció folyamán felszabadult és a vagyonosodás útjára lépett zsidósággal szemben kezdettől fogva szemben állanak a mindenféle emancipációval ellenséges feudális rétegek s bizonyos részben a birtokban lévő vagyonos polgárság is; utóbb ezek valamennyire kiegyeznek vele, mikor azonban a munkásmozgalom a feudalizmus és a tőke hatalmát végveszedelemmel fenyegeti, akkor a feudális erők és a nem zsidó tőke a tömegek indulatainak elterelésére szítani és támogatni kezdik a tudatlan kispolgári és alja proletártömegek antiszemitizmusát és a különböző áforradalmi, fasiszta tömegmozgalmakat. Így jön létre a modern antiszemitizmus...”¹⁴ Bibó ellenvétele a történeti materializmus ellen az, hogy nem magyarázza, hogy a tömegeket „[...] miért lehet éppen az antiszemitizmus irányában elterelni, miért lehet emberek sokaságával elhíttetni azt a nyilvánvaló, a legegyszerűbb tényekkel megcáfolható, a tapasztalattal szemben álló, érdekeikkel is ellenkező és mégis újból meg újból hitelt nyerő ostobaságot, hogy a zsidó gyáros és a zsidó szakszervezeti titkár között titkos egyetértés áll fenn.”¹⁵ Ellenben, ha úgy gondolkodunk, hogy a történeti materializmus megállapítása valóban he-

12 SHAKESPEARE, William: *A velencei kalmár*, i. m., 104.

13 BIBÓ István: *Zsidókérdés Magyarországon 1944 után*, in: Válogatott tanulmányok: I–IV., 2–665.

14 BIBÓ István: *Zsidókérdés Magyarországon 1944 után*, i. m., 16.

15 Uo., 16–18.

lyes, amikor gazdasági és társadalmi okokkal magyarázza az antiszemitizmust, de elvétí a polgári társadalom mindenkori ideologikus jellegét, magyarázatot kaphatunk arra, miért kísérti a zsidóságot a gyanú, hogy a zsidóság és szabadkőművesség, a huszadik században pedig a zsidóság és a kommunizmus (s általában a baloldaliság) miként válik rokon értelmű kifejezéssé, s gyűlölet tárgyává.

Második szín: Az etnicizmus azt mondja

A velencei kalmárban azonban történeti okok miatt nem jelenhet meg az antiszemitizmus. A mű a XVI. század végén született, az antiszemitizmus története pedig alig százötven éves. Míg a polgárság nem lett uralkodó osztályá, a nemességgel is harcban állt, s uralmát inkább a nemesség, semmint egy kisebb közösség, a zsidóság vagy a hatalom nélküli cigányság, a rabszolgasorba kényszerített gyarmatosítottak (a második világháború után: „bevándorlók”) veszélyeztették. Ám mielőtt a kései kapitalizmusban az etnikumok lehettek volna a polgári társadalom ellenségei kulturalizmus formájában, a proletariátusnak vissza kellett szorulnia, jelentéktelenné kellett válnia. A proletariátus után immár kiteljesedetten a kisebbségek, a menekültek, a bevándorlók, a nők, a nem-heteroszexuálisok, az underclass, a nem-aktív munkaerő lesz a kései polgári társadalom ideológiájának ellensége. Hogy valamilyen etnikum nincs is jelen vagy a politikai hatalma kevés, a gyűlöletnek nem csitítója: jól látjuk ezt a menekültek, a cigányság vagy éppen (és újra) a zsidóság példáján.

A velencei kalmárban így, meglehet, nem az antiszemitizmus gyökereit olvashatjuk ki, hanem az etnicizmus kora modern formáját.

Tamás Gáspár Miklós szerint az etnicizmus egy huszadik-huszonegyedik századi jelenség, s abban különbözik a nacionalizmustól, hogy míg ez utóbbi egalitárius vonásokat hordozott magában és a nemzetileg közömbös abszolút monarchiák ellenében született, addig a szocialista univerzalizmusra válaszul adott etnicizmusban az egyenlő honpolgárok közössége ismeretlen fogalom, a liberális, demokrata és szociális elemek meggyengültek. Ez a fogalom azt

mondja: „[...] különböző kultúrájú, eredetű, hagyományú honpolgári közösségek nem élhetnek együtt – ez természet ellen való.”¹⁶

Könnyen beláthatjuk, hogy Tamás Gáspár Miklósnak igaza van akkor, amikor megjelöli az okokat, amely miatt az etnicizmus megszülethetett. Ugyanakkor a korai polgári, felvilágosodás előtti társadalomban megjelenhetett egy olyan természetfogalom, amely az etnicizmus természetfogalmával rokon.¹⁷ Erre példával szolgálhat számunkra *A velencei kalmár*.

Harmadik szín: Egy csepp vér

Portiának közel háromszázötven évet kellett volna várnia szerepével, hogy jogtudósként dönthessen Shylock és Antonio perében. Portiának férfi öltözéket kellett öltenie, hogy a velencei dózse és Velence közössége elfogadja a jog képviselőjeként. Az olvasó tisztában van azzal, hogy a jog hamis képviselője szól, megütközni mégsem fogunk: nemcsak a huszadik századi emancipáció jótéteménye ez; Portia tesz róla, hogy bebizonyítsa: ő a jogi egyenlőség hordozója. „Ki itt a kalmár és ki a zsidó?” – kérdezi¹⁸. Portián keresztül a jog beszél, mígnem ügyes okoskodással Portia eléri, hogy Antonióban ne eshessen kár. Mint ismeretes, Shylocknak úgy kell elvégeznie az egy font hús eltávolítását, hogy egy csepp vér se essék, hisz az már nem képezi tulajdonát.

A drámában nem jelenik meg következetesen jog és Törvény különválása. Mindkét kifejezéssel illetik Portia eljárását. Amikor (mint már idéztük) Shylock azt mondja, „Én jogomra várok itt”,

16 TAMÁS Gáspár Miklós: *Nacionalizmus kontra etnicizmus*, Magyar Narancs. <http://magyarnarancs.hu/publicisztika/nacionalizmus-kontra-etnicizmus-87321> (letöltve: 2016. 01. 31.)

17 Hajlok arra a nézetre, hogy a korai polgári társadalom viszonyai visszaköszönnek a közép-kelet-európai kései „tisztá” kapitalizmus korában. Ehhez a jóléti társadalmak (mind a nyugati, mind a szovjet, mind pedig az ezek közt húzódoó jugoszláv-típusú jóléti államok) megszűnjenek.

18 SHAKESPEARE, William: *A velencei kalmár*, i. m., 105.

Bassanio pedig azt, hogy „[...] élsz, az csak törvényeink hibája”, jog és Törvény különválása mégis észlelhető. A Törvény, amely természetinek tűnik föl, tehát örökkévalónak, az, hogy Shylock zsidó. Shylockra a jog vonatkozhat, hiába is a fejcsóválás, Shylock, noha kevésbé is, mégis velencei polgár. A Törvény azonban az, hogy aki zsidó, joga sem lehet. Shylock bízik abban, hogy van joga, ám látva, hogy (ismét) elbántak vele, elkobozzák vagyónát, elesik a bosszújától, felkiáltását: „Ez a törvény?”¹⁹ a felismerés jeleként olvashatjuk. Shylocknak szembesülnie kell, hogy joga csak a Törvény árnyékában lehet.

Hasonlóan következetlen Antonio és társai érvelése is, miszerint a zsidónak nincs szíve. A drámában csupán a zsidónak és a bohóc Gobbónak nincs szíve. A fiatal Gobbo nemtelen és nehezen érthető módon akarja rászedni vak apját, Shylocktól pedig viszolyog. Shylock csak önmaga hasznát keresi, ő a tiszta racionalitás. Az etnicizmus felőli olvasat itt rámutatna az ellentmondásra, hogy míg a zsidó hiányossága, hogy szívtelen, a nőktől, a menekültektől, a cigányságtól éppen a racionalitást vonják meg. Az afrikai nők szexuális étvágyáról évszázadokon keresztül keringtek legendák. Vezető politikusok hangsúlyozzák, hogy a nők gyengesége miatt kerülendő, hogy beleszólhassanak a férfiak dolgába, a kimerítő és hideg elmét kívánó, kegyetlen és harcias politikába. A menekültekről pedig köztudott, hogy egyszerűen képtelenek beilleszkedni a társadalomba. A menekültek még asszimilálódni sem képesek...

Hogy az etnicista elbeszélés megőrizhesse a koherenciáját, a természet hangsúlyozásához kell fordulnia. Ezek és ezek ilyenek, ilyenek voltak, s ilyenek maradnak: örökké. „A vérükben van” frázis cserélődött csak le a kevésbé elkoptatott „a kultúrájuk más” formulára.

19 SHAKESPEARE, William: *A velencei kalmár*, i. m., 115.

Harmadik felvonás: Szerelmes szolidaritás

A dráma harmadik összeütközési pontja Antonio és Bassanio szerelmes barátsága. A feszültségek közül ez az egyetlen, amely nem oldódik föl. Az ötödik felvonásban Bassanio és Portia házassága közé már semmi sem állhat. Antoniónak marad a dráma elején felvett szerep, „A világ nekem nem több,²⁰ mint világ, / Színpad, melyen eljátsszuk szerepünket / S én búsat játszom”²¹

Úgy tűnik, hogy az Antoniók számára a bús szerep még sokáig jár alanyi jogon, legalábbis ha napjaink krónikáit olvassuk, s igazolást nyernek a szomorú előjelek. Míg nem ismerik fel az Antoniók Shylock sorsában önmagukét, s míg a különböző kisebbségek nem ismernek egymásban önmagukra,²² addig keveset várhatunk a jövőtől.

A semmitől is kevesebbet.

(Függöny.)

20 [sic!]

21 SHAKESPEARE, William: *A velencei kalmár*, i. m., 12.

22 MOUFFE, Chantal: *Aki mindent csak kritizálni akar, az ne csináljon politikát*, Kettős Mércé.

http://kettosmerce.blog.hu/2015/07/24/_aki_mindentcsak_kritizalni_akar_az_ne_csinaljon_politikat_interju_chantal_mouffe-fal

"Engem például nagyon zavar, hogy egyes baloldali vagy zöld pártok csak a szabadságjogokra és az LMBTQ jogokra koncentrálnak, és figyelmen kívül hagyják, hogy mire van a munkásosztálynak szüksége." (letöltve: 2016. 01. 31.)